

УДК 378.147

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Великжаніна Д.В., аспірант
кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

У статті здійснено спробу обґрунтувати актуальність соціально-педагогічної роботи з підлітками в напрямку формування їх життєвої компетентності. Розглянуто практичний аспект фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в контексті реалізації завдань компетентнісно спрямованої освіти. Визначено принципи й окреслено специфіку практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Ключові слова: життєва компетентність, майбутній соціальний педагог, підліток, фахова підготовка соціальних педагогів, професійна компетентність.

В статье сделана попытка обосновать актуальность социально-педагогической работы с подростками в направлении формирования их жизненной компетентности. Рассмотрен практический аспект профессиональной подготовки будущих социальных педагогов к работе с подростками в контексте реализации задач компетентностно направленного образования. Выделены принципы и обозначена специфика практической подготовки будущих профессионалов социальной сферы.

Ключевые слова: жизненная компетентность, будущий социальный педагог, подросток, профессиональная подготовка социальных педагогов, профессиональная компетентность.

Velykzhanina D.V. PREPARATION FOR FUTURE SOCIAL PEDAGOGUES IN FORMING ADOLESCENTS' LIVING COMPETENCY: PRACTICAL ASPECT

The article attempts to substantiate the topicality of social-pedagogical work with adolescents in the direction of forming their vital competencies. The practical aspect of the future social pedagogues' professional training for working with adolescents in the context of the implementation of the tasks of competence-oriented education is considered. The principles and the specifics of the social sphere future specialists' practical training are outlined.

Key words: life competence, future social pedagogues, adolescent, social pedagogues professional training, professional competence.

Постановка проблеми. Розвиток української освіти в напрямку реалізації компетентнісного підходу до навчання і виховання дітей, впровадження в освітній процес ідей гуманізації й толерантності, інноваційності й конкурентоспроможності, самореалізації особистості й креативності спричиняє необхідність конструктивних змін як у змісті й формах організації навчально-виховного процесу в школі, так і у фаховій підготовці педагогічних кадрів, здатних до результативної практичної діяльності в контексті означених освітніх реформувань.

Сучасна школа орієнтується на всебічний розвиток особистості учня, на забезпечення формування у дитини ключових компетентностей для життя, оволодіння нею новими способами мислення та діяльності, на спрямування особистості до самостійності, самоосвіти й самовдосконалення, життєтворчості. Набуття життєвої компетентності особистістю дитини стає провідним завданням Нової української школи, концептуальні засади якої полягають у запровадженні партнерських відносин між членами ос-

вітнього процесу і концентрації навчання дітей на безпосередньому зв'язку із соціальною життєвою практикою [5]. Поєднати сучасний навчальний контент із соціально-виховним потенціалом школи, комплексну допомогу дитині на шляху її соціалізації із партнерською функцією педагога щодо життєвого самовизначення учня здатен соціальний педагог, професійна компетентність якого охоплює широкий спектр актуальних проблем розвитку, навчання і життєпобудови підростаючого покоління.

Реалізація оновлених освітніх завдань потребує прогресивних тенденцій у соціально-педагогічній роботі з дітьми, інноваційних засобів педагогічної дії й соціального супроводу учнів на шляху їх особистісного становлення та формування життєвої компетентності і, як результат, – необхідність модернізації професійної підготовки соціальних педагогів з акцентом на компетентнісний концепт в освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури з проблеми професійної підготовки соціальних педа-

гогів до роботи з дітьми дозволив визначити, що її досліджено в різних аспектах: теоретичне підґрунтя фахової підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери вивчали О. Безпалько, В. Бочарова, Р. Вайнола, В. Галузинський, М. Гур'янова, І. Доброскок, М. Євтух, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, Л. Коваль, І. Козубовська, Л. Міщик, В. Поліщук, Н. Сейко, В. Торохтій та ін.; практичні аспекти підготовки бакалаврів соціальної педагогіки розглядали З. Бондаренко, М. Волошенко, О. Остапчук, О. Платонова, М. Приходько, О. Тютюнник, З. Фалинська, О. Філь та ін.

Питання розвитку життєвої компетентності особистості, організації педагогічної діяльності з дітьми щодо їх життєвого становлення були предметом досліджень П. Горностая, І. Єрмакова, В. Ляшенка, Г. Несен, В. Нечипоренко, В. Ніщети, Є. Павлютенкова, О. Пометун, Д. Пузікова, Г. Сазоненко, Л. Сохань, М. Степаненка, В. Циби, І. Ящук та ін. Водночас потребують висвітлення особливості й практичні механізми фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів у напрямку формування ключових компетентностей для життя саме з підлітками, які є вразливою до суспільних впливів категорією дітей.

Постановка завдання. Метою статті є виокремлення актуальних, максимально ефективних соціально-педагогічних засобів практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів щодо розвитку життєвої компетентності підлітків і, таким чином, сприяння реалізації компетентнісного підходу в навчанні і вихованні підростаючого покоління.

Виклад основного матеріалу дослідження. Життєва компетентність як пріоритетне завдання сучасної української освіти покликана допомогти особистості знайти своє місце в житті, ефективно освоїти життєві та соціальні ролі. Вона передбачає: оволодіння особистістю компетенціями щодо вміння інтегруватися в динамічне суспільство; критичне мислення та використання знань як інструменту розв'язання власних життєвих задач різної складності; генерування інноваційних ідей та прийняття нестандартних рішень з усвідомленням відповідальності за них; уміння діяти в команді та здійснення продуктивних комунікацій, попередження і вирішення конфліктних ситуацій; цілеспрямоване використання свого потенціалу для самореалізації та в соціально корисній діяльності; усвідомлення життя і здоров'я як найвищої цінності; здатність робити вибір серед численних альтернатив, які пропонує сучасне, швидкоплинне життя [6, с. 13].

Життєва компетентність розглядається як здатність, готовність особистості до життєтворчості, успішність розв'язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту, потреба в самопізнанні, свідоме і відповідальне ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей [3, с. 31].

З огляду на складні суспільні трансформації, соціальні виклики й період реформування всіх сфер життя людини особливої уваги потребує вирішення проблеми формування життєвої компетентності дітей підліткового віку. Адже підлітки характеризуються прагненням до рівності з дорослими, а рівень їх зрілості ні за фізіологічними, ні за психологічними показниками на цьому етапі життя людини ще не є достатнім, і, як наслідок, – це протиріччя провокує виникнення психосоціальних ускладнень як для самих підлітків, так і для їх оточення. Підлітковий вік вирізняється загостренням потреби в самостійності й незалежності, суспільного визнання й формування стабільної життєвої позиції стосовно себе, людей і світу в цілому. Паралельно із цим підлітки схильні до негативних, асоціальних проявів поведінки, що призводять до виникнення почуття відчуженості, неповноцінності, замкнутості, агресивності [2].

Актуальною для особистості підлітка стає і його здатність впливати на соціальні процеси, змінювати уявлення про прийнятні та ефективні засоби досягнення цілей, обирати життєві перспективи, діяти відповідально й самостійно в різних життєвих ситуаціях.

Допомогти підлітку на шляху набуття соціального досвіду, розвитку життєвої компетентності, засвоєння загальнолюдських цінностей покликаний соціальний педагог, професійна діяльність якого спрямована на створення сприятливих умов для оволодіння дітьми досвідом продуктивної соціальної взаємодії, вмінням самостійно отримувати знання та використовувати їх для вирішення життєвих проблем, здатністю визначати життєві цілі та виробляти план їх реалізації, на розкриття можливостей самореалізації підлітків та навчання механізмам дії в різних життєвих ситуаціях.

Соціальний педагог має бути здатним на практиці здійснювати результативний супровід процесу формування життєвої компетентності учнів, володіти соціально-педагогічними технологіями життєтворчості, сутність яких розкривається в модифікації поведінки підростаючого покоління, необхідної для успішного самостійного вирішення ними складних життєвих ситуацій [3, с. 76].

Так, практична підготовка майбутніх соціальних педагогів спрямована на отримання ними певного рівня професіоналізму, набуття професійних умінь та навичок, опанування сучасними методами та формами, технологіями соціально-педагогічної роботи. Під час практики закладаються основи досвіду роботи за фахом, формуються передумови особистісного розвитку майбутнього фахівця, виробляється власний стиль професійної діяльності, інтеграція теорії і практики, формується творчий і дослідницький підходи до здійснення соціально-педагогічної роботи [1, с. 77–79].

Доцільним є й оволодіння майбутніми соціальними педагогами: проєктивними технологіями навчання і виховання дітей, які забезпечують інтеграцію міжпредметних знань і вмінь, різних видів діяльності; технологіями кооперованого навчання; інтерактивними виховними технологіями, які формують уміння розв'язувати творчі завдання на основі вибору альтернативних варіантів; тренінговими технологіями, спрямованими на розвиток творчого мислення, комунікативної, психологічної компетентності майбутніх педагогів; інформаційними технологіями тощо. Практичне навчання буде ефективним, якщо майбутні соціальні педагоги матимуть змогу розв'язувати реальні практичні проблеми і з цією метою засвоять нові методи і форми педагогічної діяльності [4, с. 106].

До актуальних тенденцій підготовки соціальних педагогів щодо формування життєвої компетентності підлітків можна також віднести їх практичну роботу за такими напрямками, як: суспільно корисна, волонтерська діяльність; допомога спеціалістам соціальної сфери в шефстві над підлітками-сиротами, підлітками з особливостями психофізичного розвитку, підлітками з різними видами залежностей щодо вироблення стратегій подолання їхніх життєвих криз; співпраця з громадськими, благодійними організаціями різних напрямів діяльності з метою отримання професійного досвіду вирішення соціально-педагогічних задач; ознайомлення з проблемами сучасних підлітків, із субкультурами в підлітковому середовищі, девіаціями підліткової поведінки; ознайомлення з особливостями планування та організації позакласної діяльності підлітків, спрямованої на формування ключових життєвих компетенцій; практичне відпрацювання навичок проєктування власного життя та засобів реалізації життєвих цілей; розробка та захист авторських проєктів соціально-педагогічної роботи щодо набуття життєвої компетентності підлітками тощо [1, с. 54].

Керуючись сучасними тенденціями в освіті щодо реалізації компетентного підходу до навчання та виховання дітей, зокрема формування життєвої компетентності підростаючого покоління, можна виділити такі принципи практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з підлітками в напрямку формування їх життєвої компетентності:

- принцип суб'єкт-суб'єктних відносин керівників практики і студентів, який має виявлятися в повазі один до одного, відкритості до пропозицій та партнерських стосунках із подальшим перенесенням моделі таких відносин в роботі соціального педагога з підлітками;
- принцип діалогічності, сутність якого вбачаємо в орієнтації викладачів і студентів на організацію сумісної практичної діяльності, пошук компромісів у виборі форм і методів набуття практичного досвіду;
- принцип урахування індивідуальних особливостей майбутніх соціальних педагогів задля визначення векторів їх особистісного розвитку під час практичної підготовки та з метою надання прикладу врахування у власній професійній діяльності індивідуальних характеристик підлітків;
- принцип спрямованості практичного навчання на особистісний та професійний саморозвиток майбутніх соціальних педагогів;
- принцип орієнтації практичної підготовки на провідний вид діяльності, яким для майбутніх фахівців соціальної педагогіки є професійне становлення;
- принцип непомітної та ненав'язливої підтримки практичної підготовки кожного студента, який полягає в делікатному скеровуванні практичних дій майбутніх соціальних педагогів;
- принцип впровадження інтерактивних методів і форм у процес практичної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери з метою активізації їх пізнавальної діяльності, створення ситуації успіху для кожного студента, а також задля набуття ними практичних умінь залучення підлітків до сумісної інтерактивної діяльності;
- принцип опори на проєктний підхід у практичній підготовці майбутніх соціальних педагогів, який має виявлятися в завданнях практики проєктного формату (розробка та реалізація соціальних, навчальних, педагогічно-волонтерських проєктів тощо), що дозволить соціальним педагогам, у свою чергу, звертати увагу підлітків на інноваційні форми досягнення життєвих цілей;
- принцип творчості, який полягає у спонуканні вияву творчого потенціалу студентів щодо виконання завдань практики, а та-

кож застосування творчого підходу в роботі з підлітками, які є прибічниками нестандартних рішень та засобів самовираження;

- принцип безперервної самоосвіти та самовдосконалення під час практичної підготовки;

- принцип орієнтації завдань практики на розбудову моделей дієвої поведінки в різних життєвих ситуаціях та практичного відтворення їх у студентській групі, а потім – у колективі підлітків, задля набуття останніми життєвої компетентності у вирішенні власних життєвих задач;

- принцип максимального наближення до реального соціального середовища, кола підліткових проблем та тенденцій їх соціального розвитку;

- принцип «навчи дитину», сутність якого полягає у спрямуванні практичної діяльності студентів на обов'язкове набуття їхніми підопічними нового знання чи вміння за період проходження практики;

- принцип побудови практичної підготовки на засадах педагогіки життєтворчості, яка розкриває особливості створення оптимальних умов для повноцінної самореалізації сутнісних сил особистості дитини.

Крім того, сучасний фахівець із соціальної педагогіки має розуміти сутність життєвої компетентності дитини на кожному віковому етапі її розвитку та має націлитися на оптимальний результат власної професійної діяльності, який би продукував сформованість здатності підростаючого покоління до самостійного та успішного вирішення власних життєвих проблем. Майбутні соціальні педагоги, окрім теоретичного знання та володіння прикладними методиками практичної соціальної роботи, мають бути здатними: до реалізації гуманістичної природи своєї професії; до прийняття дитини як суб'єкта культури, творця і проектувальника свого життя; до постійного саморозвитку та професійної самоосвіти; до критичного мислення, самостійного розв'язання власних життєвих проблем, активної соціальної дії; до формулювання власних життєвих та педагогічних цілей і вибір засобів їх досягнення; до педагогічної креативності, генерації нових соціально-педагогічних ідей.

Для продуктивної діяльності в напрямку набуття майбутніми соціальними педагогами професійної та життєвої компетентності важливо, щоб вони розуміли актуальні проблеми дітей і молоді, самостійно і через власну життєву практику набули досвіду активної, продуктивної дії в рішення складних життєвих задач. Так, до практичної діяльності майбутніх соціальних педагогів доцільно було б включити:

- залучення до суспільно корисної, волонтерської діяльності;

- участь у роботі благодійних фондів, соціальних служб для дітей сім'ї та молоді;

- тьюторство (допомога спеціалістам у шефстві над дітьми-сиротами, дітьми з особливостями психофізичного розвитку, дітьми з різними видами залежностей та ін.);

- організація співробітництва з громадськими організаціями різних напрямів діяльності;

- ознайомлення зі специфікою соціально-педагогічної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, участь у тренінгах із зануренням у соціальну, освітню, побутову ситуації дітей даної категорії;

- ознайомлення з проблемами сучасних дітей, із субкультурами в дитячому середовищі, тенденціями спрямованості дитячої поведінки;

- ознайомлення з особливостями планування та організації позакласної діяльності дітей, спрямованої на формування ключових життєвих компетенцій (освітніх, трудових, життєтворчих, соціальних, сімейно-побутових тощо);

- ознайомлення з новітніми комунікативними технологіями з метою участі у вебінарах, веб-конференціях та веб-тренінгах з обміну досвідом та набуття життєвих знань та умінь, особистісного зростання, спілкування без обмежень через Інтернет тощо.

- ознайомлення з інноваційними формами соціально-педагогічної роботи, актуальними та ефективними в умовах сучасності;

- аналіз педагогічних ситуацій, ознайомлення з механізмами вирішення проблемних ситуацій;

- участь у культурних, спортивних заходах, конкурсах, тематичних годинах, вікторинах, комунікативних та психологічних тренінгах, ділових та рольових іграх творчих захистах проектів [1, с. 47];

- заняття з проектною діяльністю (участь у проектах соціально-педагогічного, професійного спрямування; участь у повчально-пошукових, дослідницьких проектах, самостійна організація проектів);

- ознайомлення з інтерактивними технологіями навчання та виховання дітей (інтерактивними технологіями кооперативного навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань тощо) [7];

- ознайомлення з особистісно зорієнтованими підходами до навчання та виховання учнів, оволодіння соціально-педагогічними вміннями спонукання дітей до власного розвитку та особистісного й соціального зростання;

– ознайомлення та оволодіння вміннями застосовувати ті методи, прийоми і форми соціально-педагогічної роботи, які будуть максимально наближені до реальних проблем дитячого середовища та ефективні в конкретних умовах взаємодії з дітьми;

– практичні вправи щодо вироблення турботливого ставлення, розуміння й толерантності до дітей поряд з вимогливістю;

– практичні вправи щодо організації змістовного, культурно насиченого дозвілля дітей та студентства, доцільного розподілу свого часу, вміння планувати свій культурний відпочинок;

– практичні заняття щодо проектування та здійснення власного життя;

– практичні заняття щодо усвідомлення себе часткою природи, вироблення відповідальності за неї як за національне багатство, здійснення активної екологічно діяльності;

– практичні вправи та тренінги щодо формування уявлень про сутність родини, функції батьків, про родинні цінності, знання нормативно-правової бази, яка регулює сімейні відносини, практичними навичками господарсько-побутової діяльності в сім'ї;

– організація пізнавальних екскурсій тощо.

Майбутньому соціальному педагогу необхідно також зрозуміти, що навчання впродовж життя, безперервне підвищення професійної компетентності, зацікавленість в актуальних проблемах підростаючого покоління і небайдужість до дитячого середовища мають стати постійними супутниками тих, хто ступив на шлях педагогіки і допомоги дитини.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, проблема професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у напрямку формування життєвої компетентності підлітків в умовах розбудови нової української школи, де навчання має інноваційний та випереджувальний характер, є на сьогодні актуальною, адже її розв'язання сприятиме реалізації в повній

мірі освітньої й соціально-виховної функцій системи освіти, сприятиме розвитку життєвої компетентності підростаючого покоління, набуттю підлітками соціального досвіду, вирішенню проблем їхнього саморозвитку та самореалізації.

Перспективами подальших наукових розвідок у напрямку професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів вважаємо розбудову системи комплексної діагностики готовності бакалаврів соціальної педагогіки до практичної роботи з підлітками щодо формування їхньої життєвої компетентності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вайнола Р.Х. Методика викладання дисциплін соціально-педагогічного циклу: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2012. 140 с.
2. Головня В.О. Партнерська взаємодія школи та сім'ї як передумова ефективності соціально-педагогічної профілактики жорстокої поведінки підлітків. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2016. № 1. С. 8–14.
3. Єрмаков І.Г., Пузіков Д.О. Проектне бачення компетентісно спрямованої 12-річної середньої школи. З., 2005. 112 с.
4. Життєва компетентність особистості : від теорії до практики. / за ред. І.Г. Єрмакова. Запоріжжя: Центріон, 2005. 640 с.
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 року № 988-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249613934>.
6. Проектний підхід до компетентісно спрямованої освіти: Науково-методичний збірник / за науковою редакцією кандидата історичних наук І.Г. Єрмакова, кандидата педагогічних наук В.В. Нечипоренко, кандидата педагогічних наук В.І. Прокопенко. Запоріжжя: Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2008. Т. 1. 446 с.
7. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: науко.-метод. посібник; за ред. О. Пометун. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.